

**ГНАТ
ХОТКЕВИЧ**

Камінна душа

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2023

I

*Ой Марусе, камінная душе!
Не слухати ж було шептання могого,
Не лишати ж було попонька свогого.*

Отже, сьогодні новий ксьондз служив по раз перший службу у церкві. Гуцули прислухалися, придивлялись і остаточно винесли не зле вражіння. Особливо подобалася проповідь. Не змістом, бо змісту мало хто вкemuвав, а тим, що було її сказано голосно і виразно.

— Вогорит, — ек відпечетує! — говорили один до одного пошептом.

Взагалі вся служба пройшла дуже добре. Дяк, бажаючи показатися, вигалайкував на дух кінський, закручував, заплутував мелодію до того, що сам ставав як дурний у тім усім, і під кінець служби захрип, саракка, так, що доброго ока горівки треба було відтак, аби голос вернувся.

Та й ксьондз, нема що казати, голосники мав добрі, гуцулія теж гула з охотою, хоч і невлад, а багачі кидали до скарбонки цілими левами.

А поки тяглася служба і дим кадильний, змішавшись з різними іншими гуцульськими пахощами, возносився до престолу, баби по черзі бігали поздоровляти молоду попадю. Властиво, секретно кажучи, гадка тут була інша: баби хотіли переконатися, чи попадя молода, чи файна, отже, чи є надія, що піп буде триматися жінки. Бо попередник сього ксьондза

великий був преподобник по бабській часті і добре дався гуцулкам узнаки.

І тут вражіння було добре: попададя виглядала, як квіточка.

— А йке-с молоденьке, Бог би те вкрив! — весело казали баби і гурмою лізли цілувати у руку. А їмость червонілася, як яблучко, і не знала, чи їй тримати руку, чи схвати за спину, чи обтирати за кожним разом. Все то було для неї нове: і шлюб, і місце, і люди, і сама вона здавалася собі не такою, як була.

Утішені баби голосно прирікали, що хто дає на нове господарство, і на цей раз дари їх були щедрі і давалися з охотою. А тим часом закінчилася служба і ксьондз ішов царинкою, оточений гуцулами; газди топталися один одному по ногах, аби йти ближче до нового попа та хоч краєм вуха чути, що там він таке говорить.

Ксьондз вичисляв браки, які побачив у церкві: того немає, того немає, а те хоч і є, але в такому виді, що краще би його й зовсім не було.

— Презбитерія... Та хіба ж це презбитерія? Це, вибачайте, хлів свинячий, а не презбитерія! Презбитерія — це найголовніше місце в церкві.

— Ає! Ає! — підтакувала гуцулія.

— То, прошу їгомостя, то та' ек би сказати — усупутерю того місце на собі держит, — говорив старший брат, бажаючи за всяку ціну сказати й своє гідне слово.

— Яку путерію, що за путерію? Я ваших слів не розумію, але презбитерія мусить бути упорядкована. Треба наймити маляра, аби вималював порядно. Отже, прошу позволення мені тим зайнятися: я знайду маляра, зговорюся...

— Ає, ає! Стокмити го поренно, аби не вшахрував.

— А що, газди, думкуєте? Таже воно все може бути. Ксьондз вичисляв далі.

— Воздухи — як шмати. Сорочка на престолі — мов у смолі купана. Ризи — сором убрати на себе. Чи вже ви, люди, такі бідні, що у вас храм святий у таким порядку?

Гуцули не признавалися до вини і все валили на попереднього попа.

— Прошу, їгомостику любенький, ми у тім ані сине за ніхтем не винні. Єк піп за церкву не дбає — хто ме дбати? Ци я, ци сусіда?

— Ає, то таки так. Тот піп бирше за молодиці дбав, їк за церкву.

Ксьондз старався повернути бесіду на інше поле, бо йому неприємно було чути нарікання на члена корпорації, але гуцули попали на своє болюче місце, як муха на садно, і не легко їх було звідти збити.

— Він замість «Господи помилуй» співав: «А хто любить гриби-гриби, а я й печериці, а хто любить дівки-дівки, а я й молодиці».

— Він і файнішої ше вмів.

І тут же одвертими формами оповідали досить нескромні деталі приватного життя свого духовного наставника, як рівно й деталі події, що привела до зміни старого попа на нового.

Речі стояли дуже просто. Один газда, переконавшись, що таки дійсно піп ходить до його жінки, ужив звичайного средства прозріваючих рогносців — сказав, що йде до Жебйого за орудов, а сам заховався в смеріче так, що міг бачити одразу і плебанію, і Черемош, і свою хату.

Чекав недовго, бо піп, задравши одіяніе, уже перебрідав Черемош, а перебрівши, не пішов ніде, лиш

просто до тої хати. Газда облязчиком-облязчиком прийшов верх своєї хати, зайшов у тіль, двома колами добре припер двері, а сам, взявши третій, уліз у хату вікном.

І що там уже була за бесіда, не знати, а лиш єго-мость, прийшовши додому, впав на ліжко та так уже й не вставав, аж доки не прийшло єпископське розпорядження про перенесення до другої парафії, а нім¹ така знайдеться — з чеканням при консисторії.

Таким чином очистилося місце в Криворівні для молодого о. Василя. Він лише-лише вискочив з семінарії — як тут дають самостійну парохію. Оженися — і самі печені гриби до рота полізуть.

Властиво о. Василь давно вже намітив собі жінку. Правда, була бідна, як миша, виховалася в кляшторі² на кинений кривими гріш, але зате була гарненька і як на смак новоукінченого семінариста, то навіть дуже гарненька, отже, цілком на добре зачіпала естетичні струни душі о. Василя.

Очевидно, опікуни на освідчення о. Василя відповіли цілковитою згодою. Боліли, правда, душею, нарікаючи на померлих родичів Марусі, котрі буцімто не лишили бідній сироті нічого; від себе подарували дві перини і ще надзвичайної роботи хрест у флящині, але о. Василь якось не дуже піклувався про віно: перспектива одразу, впрост зі шкільної лави сісти на багату гірську парохію, де за похорон дають вола, а за шлюб і пару — ця перспектива вносила деякі компенсації в питання о гріш.

Ну, і от привіз на парохію молоду жінку, почалося нове життя.

¹ Поки.

² Монастирі.

Для Марусі мусило би бути таки геть цілком нове в усіх значіннях. З дитини-підлітка вона нараз стала жінчиною, хоч це якось... мало відбилося на ній, не зробивши жадних надзвичайних змін: мабуть, занадто ще була дитиною і по-дитинячому пережила чи, скорше сказати, перебула цей факт.

Нова обстановка домашня також не зробила на Марусю надзвичайного вражіння. Мати чоловіка, стара господиня, що з'їла зуби на веденню домашнім, любовно, але рішучо відсунула молоду невістку від усякого господарювання й життєвих дрібниць.

— Воно ще молоде. Нехай побавиться, аби не нарікала потім, що запрягли її до роботи, — говорила «бабця», як уже зарані величали усі стару їмость, і дійсно зуміла цілковито ухоронити Марусю від усяких буденних турбот. Навіть каву приносила до ліжка пестійці, і Маруся, ніжачися та щулячися, як кітка¹, випивала запашний трунок і знов шурхала під ковдру.

Та вже єгомосьт якось запротестував:

— Де то видано, де то чувано? Замість того щоб самій раненько устати та старій жінчині подати до ліжка каву, вона — дивіться, люди добрі! — сама вилежується, аж поки їй принесуть.

Говорив він це не злобно, а от просто так собі, для порядку: просто це порушувало якусь там гармонію його понять про обов'язки жінки.

Маруся кривилася потім два дні на чоловіка, але каву з того часу варила вже сама. Єгомосьт підкпивав² собі:

— Що то, мамо, нині кава так ніби... чи то недова- рена, чи то переварена?

¹ Кішка.

² Підсміювався.

Бабця посміхалася, говорячи:

— Ну, ну... Буде вже тобі.

— Та ні, таки справді щось кава мені не смакує. Чи то, може, не ви самі варили?

— Прошу не пити, коли не подобається! — з обуренням виривалася Маруся, схоплюючися. На початках вона брала ще то все за чисту монету.

О. Василь робив великі очі.

— А-а-а!.. Так то, може, ви варили?

— Я. Але вже по раз останній.

— Ну, то так би ви й казали. Я би тоді почав хвалити, — і пив далі, наче розсмаковуючи. — Гм... Воно й справді кава нічого собі. Гм... Але ж таки й зовсім добра кава. Гм... Я би навіть сказав, що зроду не пив такої доброї кави.

Маруся розцвітала.

— Направду?

— А бігме направду. Так що навіть прошу позволення поцілувати ручку.

Згодом, коли така кумедія повторялася регулярно за кожним питтям кави, Маруся призвичаїлася і вже не звертала уваги на слова мужа, а свій обов'язок варення кави повнила вже без сердечної тривоги: вставала заспана, з позіханнями мішала, колотила там щось, чаклюючи над сметанкою. І все те під безперестанний шепіт бабці:

— Але йди... Йди, я сама... Та він не дізнається... Йди-бо...

Маруся ще смачніше позіхала і півсвідомо бовтала ложечкою.

Решта господарства цілком оминула плечі Марусі — бабця сама несла весь тягар на собі, не допускаючи Марусю навіть до дрібниць.

Взагалі родинне життя надзвичайно якось скоро увійшло в свою колію. О. Василь мав щось із флегматика в собі: все, чого лиш він діткнув рукою, набиралося якоїсь сірості, як в дощову годину. Впору з'їсти, впору лягти спати, з нудотою відробити свій обов'язок, по-ложене число разів на тиждень приголубити жінку — в тім замикалося все. І не дивно, що завдяки такому регулямінів¹ якось занадто вже скоро осів о. Василь: в швидкім темпі почало відростати йому черево, звисало молоде воло, рухи ставали лінивими і число їх все зменшалося.

І в усім тім новім життю, в усій тій розміреній пристосованості, і в сонній любові мужа, і в ніжних піклуваннях свекрухи — в усім тім Маруся відчула би, певне, дуже скоро величезну нуду, якби... якби не було... гір.

Гори!..

Спочатку не зробили вони на неї вражіння. Навпаки: перші дні, як лиш молоді сюди приїхали, Маруся відчула, що гори давлоть її.

— Але бійтеся Бога, отче! Де це ви мене завезли? Та тут страшно жити!

О. Василь лиш блимав очима. Він був з Поділля, і йому самому якось було... «омкно» серед тих мовчазливих велетів. І лиш стара їмость, уроджена в горах, одразу почула себе на місці і дихала, як риба в воді.

— Нічого, дітоньки, нічого! Буде все добре. Я виросла і весь вік свій прожила на долах, але люблю гори понад усе.

І справді: вона відразу вжилася в гірську атмосферу і ввела в неї дітей. Та й о. Василь скоро пристосувався: потребував лиш вигідного хліва, а де він, цей хлів,

¹ Розпорядку дня.